

In de rubriek
'Woordsprong'
maandelijks aandacht voor de
oorsprong van
allerlei woorden.

Zwitserlands

Bij Zwitserland denken we aan *alpenhoorn* en *jodelen*. Maar er zijn veel meer Nederlandse woorden van Zwitsers fabricaat.

Zo heeft het majestueuze berglandschap onze taal verrijkt met *gletsjer*. Het Zwitsers-Duitse woord is eind achttiende eeuw in het Nederlands geïntroduceerd. De bioloog Maarten Houttuyn spreekt in 1780 van "Ysbergen, die men in Switserland onder den naam van Gletschers begrypt". Vóór die tijd was het woord voor bergafwaarts stromende ijsmassa's *ijsbergen*, een benaming die we tegenwoordig alleen gebruiken voor reusachtige ijsblokken in zee.

Ook van *chalet* 'alpenhut, huis in Zwitserse stijl' is bekend wie het woord uit Zwitserland heeft geëxporteerd. In de liefdesbrievenroman *Julie, ou La nouvelle Héloïse* (1761), gebruikt de Geneefse filosoof Jean-Jacques Rousseau het Zwitserse dialectwoord voor het eerst in het literaire Frans. In een voetnoot licht hij de betekenis toe: "een soort houten huizen waar kazen en diverse zuivelproducten worden gemaakt, in de bergen". Het Nederlands heeft het woord in de negentiende eeuw aan het Frans ontleend.

Muesli

Het beklimmen van de Alpen wordt makkelijker als je je proviand op de rug draagt. In de zestiende eeuw ontstond in Zwitserland het woord *rugsack*, dat in

het Duits werd overgenomen als *Rucksack*, en dat door ons werd aangepast tot *rugzak*.

Rond 1900 mengde de arts Maximilian Bircher-Benner voor zijn Zürichse patiënten havervlokken met water, condensmelk, citroensap en geraspte appel. De aanvankelijke benaming *Apfel-diätspeise* werd spoedig vervangen door *Bircher Müesli*. *Müesli* is de verkleinvorm van het Zwitsers-Duitse *Mues* ('brei'). Het ontbijtproduct dat tegenwoordig onder de naam *muesli* in de schappen ligt, heeft niet veel gemeen met het oorspronkelijke gerecht.

Andere culinaire termen van Zwitserse komaf zijn *emmentaler* en *gruyère*. Het woord *fondue* ('gerecht van gesmolten kaas') gaat via het Frans terug op het Zwitsers-Frans. De letterlijke betekenis is 'het gesmoltene'. De benaming is verwant met *fondant*, dat in ons taalgebied twee betekenissen heeft: in Nederland 'zacht suikerwerk', in België 'pure chocola'. De Vlaamse betekenis ligt dicht bij die van de oorspronkelijke benaming (*chocolat*) *fondant*, 'smeltende chocolade', bedacht door de Bernese chocolademaker Rodolphe Lindt. Een in 1879 door hem geïntroduceerde bereidingswijze deed de chocola smelten in de mond.

Hugenoten

Fransen protestanten die rond de zeventiende eeuw naar ons land vluchtten, droegen de naam *hugenoten*. Die gaat terug op *eyguenots* (de aanduiding voor Geneefse bondgenoten tegen de hertog van Savoye), dat weer voortkomt uit het Zwitsers-Duitse *Eidgenossen* ('eedgenoten'), waarvan de vorm is aangepast aan de naam van de Geneefse leider Hugues de Besançon. De meeste Zwitsers die aan het begin van de zestiende eeuw in opstand kwamen, waren aanhangers van de reformatie, en daarom werd de term vanaf 1532 als scheldnaam voor protestanten gebruikt; zij namen deze als geuzennaam over. Via het Frans is de

benaming in het Nederlands beland.

Kramers' woordentolk verklaart in 1851 *putsch* als "in Zwitserland: volksoploop, volksopstand". In 1839 had een volksopstand in Zürich, de zogenaamde 'Züri-putsch', stof doen opwaaien. In het Zwitsers-Duits betekent *Putsch* allereerst 'slag, botsing'; de overdrachtelijke betekenis 'opstand' is opgetekend in de zestiende eeuw.

In zijn Baselse *Dissertatio medica de nostalgia, oder Heimwehe* (1688) beschreef Johannes Hofer een jongeman die werd verteerd door verlangen naar huis. Hofer had het Zwitserse dialectwoord *Heimweh*, bekend sinds 1592, in het Grieks vertaald: uit *nostos* 'terugkeer naar huis' en *algos* 'pijn' ontstond *nostalgia*. Het neologisme sloeg aan, evenals *Heimweh*, dat in Duitsland een romantische lading kreeg. Het Nederlands heeft *nostalgie* rond 1800 geleend; *heimwee* is bij ons al sinds 1689 bekend. De betekenissen zijn sindsdien verschoven: *heimwee* is een 'terugverlangen naar huis', *nostalgie* betekent 'verlangen naar vroeger'.

Solide

Zwitserland wordt van oudsher geassocieerd met solide kwaliteit – denk alleen al aan de reputatie van horlogemerken als Omega, Rolex en Swatch. Nederlandse bedrijven weten dat. De inheemse merknaam Zwitsal stamt uit 1928 en is een verkorting van 'Zwitschersche balsem'. Onder deze naam werd in 1920 een handzalf op de markt gebracht "met onbegrijpelijke geneeskraft". Zwitserleven, de Amsterdamse vestiging van verzekeringsconcern Swiss Life, introduceerde in de jaren tachtig het 'zwitserlevengevoel', een reclamewoord dat de woordenboeken heeft gehaald. Nog steeds doet Zwitserleven zijn best zijn klanten zo'n zorgeloos zwitserlevengevoel te geven – hoewel het bedrijf al sinds 2008 niet meer in Zwitserse handen is. <

Het Zwitserse woord *rugsack* werd in het Duits *Rucksack* en bij ons *rugzak*.

Foto: Gaspar / 123RF